

ДРАГОСЛАВ СРЕЈОВИЋ И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ

ДРАГОСЛАВ СРЕЈОВИЋ И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ

ЦЕНТАР ЗА НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ РАД
САНУ И УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

Завод за заштиту
споменика културе
Крагујевац

МЕМОРИЈАЛ ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА
ЗБОРНИК РАДОВА 5

ДРАГОСЛАВ СРЕЈОВИЋ И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ

Српска академија
наука и уметности

Универзитет
у Крагујевцу

Завод за заштиту
споменика културе
Крагујевац

Издавач

Центар за научноистраживачки рад
Српске академије наука и уметности
и Универзитета у Крагујевцу

Адреса

Легат Николе Коке Јанковића
Улица слободе бб
34000 Крагујевац
https://kg.ac.rs/centar_sanu.php

За издавача

Академик Милош Ђуран
управник Центра САНУ

Суиздавач

Завод за заштиту споменика културе
Крагујевац

За суиздавача

Ненад Карамижалковић
Директор

Рецензенти

Вујадин Иванишевић
дописни члан САНУ
Проф. др Славиша Перић, археолог
Проф. др Дивна Вуксановић, филозоф

Лектор

Сандра Солујић

Дизајн

Проф. Слободан Штетич
Факултет педагошких наука, Јагодина
Универзитет у Крагујевцу

Тираж

300

Штампа

Графика Галеб, д.о.о.
Матејевачки пут 13, Ниш

ISBN

978-86-81037-76-8

Штампање овог зборника подржало је
Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије

ИЛУСТРАЦИЈА НА КОРИЦИ

Предраг Циле Михајловић,
Фотографија Дивостинке
из фотодокументације
Народног музеја Шумадије, Крагујевац

Publisher

Center for Scientific Research of the
Serbian Academy of Sciences and Arts
and the University of Kragujevac

Address

Endowment of Nikola Koka Janković
Slobode St. n.n.
Kragujevac 34000, Serbia
https://kg.ac.rs/centar_sanu.php

For the publisher

Academician Miloš Djuran
Head of the Center SASA

Co-publisher

Cultural Heritage Preservation Institute
Kragujevac

Co-published by

Nenad Karamijalković
Director

Reviewers

Vujadin Ivanišević
corresponding member of SASA
Slaviša Perić, PhD, archaeologist
Divna Vuksanović, PhD, philosopher

Proofreader

Sandra Solujić

Design

Prof. Slobodan Štetić
Faculty of Education in Jagodina
University in Kragujevac

Print run

300

Printing

Graphics Seagull
Matejevački put 13, Niš

ISBN

978-86-81037-76-8

Publication of the Book has been sponsored by
Ministry of Education, Science and Techno-logical
Development of the Republic of Serbia

COVER ILLUSTRATION

Predrag Cila Mihajlović,
Photo by Divostinka
from the photo documentation
of the National Museum of Šumadija, Kragujevac

МЕМОРИЈАЛ ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА
ЗБОРНИК РАДОВА 5

ДРАГОСЛАВ СРЕЈОВИЋ И МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНОСТ

Уредник

Академик Видојко Јовић

Оперативни уредници

др Мирослав Кочић

Марија Каличанин-Крстић

Крагујевац 2023.

САДРЖАЈ

Milena Dragičević Šešić, Ivan Medenica
SREJOVIĆ I POZORIŠTE: PERFORMATIVNI OBRT
U ARHEOLOŠKOM ISTRAŽIVANJU I NJEGOVOJ PREZENTACIJI | 9

Слободан Лазаревић
УЛОГА И ЗНАЧАЈ ОТКРИЋА ЛЕПЕНСКОГ ВИРА
НА ПРОТЕЈСКИ И КОМПОЗИТНИ КАРАКТЕР ПОЕТСКОГ ЈЕЗИКА | 27

Миомир Петровић
МОДИФИКАЦИЈЕ И ТРАНСМУТАЦИЈЕ МИТА О ОРЕСТУ
У АВАНГАРДНИМ ДРАМСКИМ ТЕКСТОВИМА | 45

Бојана Племић
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП У ПРОЦЕСУ
ВАЛОРИЗАЦИЈЕ АРХЕОЛОШКЕ БАШТИНЕ | 57

Горан М. Јанићијевић
ИКОНОЛОШКО-ХЕРМЕНЕУТИЧАРСКИ КАРАКТЕР ТУМАЧЕЊА УМЕТНИЧКОГ
НАСЛЕЂА У ТЕОРИЈСКИМ ИНТЕРПРЕТАЦИЈАМА ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА | 69

Селена Витезовић, Драгана Антоновић
КОШТАНИ И КАМЕНИ ПРЕДМЕТИ У ПРАИСТОРИЈИ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА:
ДОПРИНОС ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА ЗА ЊИХОВО СИСТЕМАТСКО ИЗУЧАВАЊЕ | 83

Vesna Vuchković, Roberto Risch
NEOLITHIC ROCK EXPLOITATION IN THE MIDDLE MORAVA VALLEY:
A GEOARCHAEOLOGICAL APPROACH TO THE SOCIAL ACCESSIBILITY
OF RAW MATERIALS | 95

Мирослав Кочић, Брајан Хенкс, Марија Каличанин-Крстић, Петра Басар
ИСТОРИЈАТ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИХ ИСТРАЖИВАЊА
НЕОЛИТА ШУМАДИЈЕ – ПОЧЕЦИ И БУДУЋНОСТ | 123

Radmila Zotović
ROMAN VOTIVE MONUMENTS OF SMEDEREVO | 137

Војан Дјурић, Дивна Јовановић, Валтер Прохаска
КАМЕН ЗА САРА. АРНЕОМЕТРИЈСКЕ I АРНЕОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ
КАМЕНА ИЗ РОМУЛИЈАНЕ | 147

Душан Рашковић
НУМИЗМАТИКА КАО ИЗВОР ЗА ПОЗНАВАЊЕ ИСТОРИЈСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ
ЦЕНТРАЛНОГ ПОМОРАВЉА, АНТИЧКОГ И РАНОВИЗАНТИСКОГ ПЕРИОДА | 175

Darko Periša
DRAGOSLAV SREJOVIĆ – NETIPIČNI SVJETSKI ARHEOLOG | 199

ПРЕДГОВОР

Године 2021. навршио се двоструки јубилеј везан за академика Драгослава Срејовића – 90 година од његовог рођења и 25 година од његове смрти. Драгослав Срејовић оставио је неизбрисив траг у археолошкој науци својим истраживачким резултатима и објављеним студијама, трајно је задужио не само своје студенте и сараднике, већ и националну и светску академску и културну јавност. Зато је у Крагујевцу, месту у којем је рођен и сахрањен, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу, у знак сећања на академика Драгослава Срејовића, једног од оснивача и првог управника, новембра 1996. године, установио Меморијал Драгослава Срејовића. Наредне године одржан је први скуп у склопу Меморијала и одштампан истоимени зборник под називом *Рад Драгослава Срејовића у истраживању праисторије централног Балкана*. У наредном периоду Центар је наставио са одржавањем скупова, бирајући теме из широког дијапазона интересовања академика Драгослава Срејовића: *Рад Драгослава Срејовића на истраживању античке археологије* (2003), *Драгослав Срејовић и уметности* (2008), *Драгослав Срејовић и митологија* (2013). Уредник прва три зборника био је дописни члан САНУ Никола Тасић који је наследио свог колегу на месту управника Центра САНУ у Крагујевцу. Након смрти академика Николе Тасића, организацију научних скупова преузео је академик Видојко Јовић, геолог, близак

пријатељ и сарадник академика Драгослава Срејовића и члан Стручног научног већа Центра САНУ у Крагујевцу.

Пети у низу Меморијала Драгослава Срејовића је научни скуп *Драгослав Срејовић и мултидисциплинарности* организован у сарадњи за Заводом за заштиту споменика културе у Крагујевцу.

Научни скуп *Драгослав Срејовић и мултидисциплинарности* настао је с идејом да се богата заоставштина академика Драгослава Срејовића анализира у светлу његовог давнашњег инсистирања на спреси археологије са природним, техничким наукама, друштвено-хуманистичким наукама и уметности, на истраживању, очувању и промоцији археолошког наслеђа. Зато је још 1990. године (23. и 24. октобра у Београду и 25. октобра у Новом Саду), у сарадњи са дописним чланом САНУ Николом Тасићем, био иницијатор организовања научног скупа *Археологија и природне науке*, као и уредник истоименог зборника, објављеног 1992, у издању Одељења историјских наука САНУ.

Драгослав Срејовић није био само педагог, научник и истраживач, већ је од детињства био заљубљеник у сликарство (посебно у модерну уметност), музичку, позоришну и филмску уметност, као и у лепу књижевност. Ту своју љубав према уметности, као и према филозофији, пренео је на археологију. Истовремено, захваљујући својој холистичкој визији света, у свим врстама истраживања видео је прилику за но-

вим сазнањима која употпуњују археологију. Препознао је веома рано незадрживо растуће могућности и вредност природних наука и савремених технологија у археологији. На тај начин је креирао специфичан мултидисциплинарни концепт у анализи научних открића, интегришући археолошка знања са начином размишљања који долази из разних природних и техничких дисциплина, умрежавајући их са сферама уметности, филозофије, али не занемарујући ни значај научне имагинације у конструисању корпуса знања.

У духу оваквог схватања, 29. новембра 2021. године у Крагујевцу је одржан научни скуп *Драгослав Срејовић и мултидисциплинарност*. У поздравном говору на отварању научног скупа учествовали су: академик Милош Ђуран, управник Центра, проф. др Ненад Филиповић, ректор, Ненад Карамиджковић, директор Завода за заштиту споменика културе Крагујевац и мр Миљан Бјелетић, градски већник за културу. Скуп је својим присуством увеличао и академик Владимир С. Костић, председник САНУ који је истакао важност одржавања континуитета сећања на корифеје наше науке и културе, а посебно на Драгослава Срејовића, као једног од најистакнутијих. О животу и делу академика Драгослава Срејовића, његовој ерудицији и преданости научноистраживачком и педагошком раду, беседио је академик Видојко Јовић, износећи занимљивости везане за његова сензационална открића, његов допринос науци, култури и уметности, не пропуштајући да истакне његову поливалентну природу и харизматичност која је магнетном снагом привлачила људе различитих образовних профила и интересовања.

У Зборнику су садржани радови сарадника и ученика академика Срејовића, али и оних који нису имали прилике да сарађују са професором Срејовићем, а који кроз свој рад настављају да негују основне постулате мултидисциплинарног приступа у археологији, заснованог на темељима које је поставио академик Драгослав Срејовић.

Очекујемо да ће научници и ствараоци разних профила и убудуће проналазити теме везане за богат и разноврстан стваралачки опус академика Драгослава Срејовића, а скуповима које ће Центар САНУ у Крагујевцу одржавати у склопу Меморијала, трајно ћемо одржавати сећање на светског научника и визионара и једног од најзначајнијих интелектуалаца свога доба.

Уредништво

др Селена Витезовић, научни саветник

Археолошки институт, Београд

др Драгана Антоновић, научни саветник

Археолошки институт, Београд

КОШТАНИ И КАМЕНИ ПРЕДМЕТИ У ПРАИСТОРИЈИ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА: ДОПРИНОС ДРАГОСЛАВА СРЕЈОВИЋА ЗА ЊИХОВО СИСТЕМАТСКО ИЗУЧАВАЊЕ

Апстракт: Драгослав Срејовић био је свестрани проучавалац праисторије на тлу Балкана и његов опус захвата бројне теме и актуелна питања праисторијске археологије. Бавио се периодима од палеолита до гвозденог доба, и разноликим темама, међу које спадају проблеми релативне и апсолутне хронологије, процеси неолитизације, као и различити аспекти ритуалног живота праисторијских заједница – праисторијске, посебно неолитске фигурине, њихов значај, улога и симболичка вредност, погребни обреди, и друго. Нешто је мање приметан његов допринос анализама различитих видова праисторијских артефаката. Међутим, његов рад на проучавању предмета од камених и коштаних сировина, мада чини мањи удео у његовом опусу, веома је значајан за праисторијску археологију у Србији. Наиме, заједно са Бориславом Јовановићем, Драгослав Срејовић је педесетих година 20. века објавио чланке посвећене управо овим темама, коштаном и каменим предметима са локалитета Винча – Бело Брдо. Мада су у питању кратки радови, они су од изузетне важности као први радови посвећени

искључиво овим питањима. У овом раду ће бити дат преглед рада Д. Срејовића на проучавању коштаних и камених предмета и биће дат критички осврт на његов допринос за систематско проучавање ових видова материјалне културе.

Кључне речи: коштана индустрија, камена индустрија, праисторијска археологија, археологија у Србији, историја археологије.

Увод

Праисторијска археологија у Србији, иако има сразмерно дугу традицију, са систематским истраживањима која су предузета још у првој половини 20. века (на пример, Винча – Бело Брдо у данашњем предграђу Београда или Плочник код Прокупља), као наука је у великој мери формирана у периоду након Другог светског рата. Тада је основан Археолошки институт у Београду, формирано Одељење за археологију на Филозофском факултету у Београду, основани бројни регионални и локални музеји. Ово је све било праћено увећаним

бројем активних, професионалних археолога и повећаним обимом археолошких истраживања уопште: теренских истраживања – систематских рекогносцирања терена, ископавања, било заштитног, било систематског карактера, радова на проучавању и публиковању археолошких налаза, већим бројем магистарских радова и докторских дисертација, као и публиковањем обимних монографија (о променама у археологији у Србији у периоду после Другог светског рата, в., између осталог, Vandović 2019; Бикић, Шарић ур. 2017; Лазић 1998; Јанковић *in press*; Novaković 2015; са референцама).

Међу најзначајним археолозима који су били активни у овом периоду и оставили изузетно јак траг у развоју праисторијске археологије у Србији био је и Драгослав Срејовић. Драгослав Срејовић био је свестрани проучавалац праисторије на тлу Балкана и његов опус захвата бројне теме и актуелна питања праисторијске археологије. Бавио се периодима од палеолита до гвозденог доба, и разноликим темама, међу које спадају проблеми релативне и апсолутне хронологије, процеси неолитизације, као и различити аспекти ритуалног живота праисторијских заједница – праисторијске, посебно неолитске фигурине, њихов значај, улога и симболичка вредност, погребни обреди, и друго (уп. Библиографија Драгослава Срејовића, у Лазић ур. 1997).

Већи број аутора пружио је осврт на рад Драгослава Срејовића и његово место у археологији у Србији (на пример, Бабић 1997; Лазић, Николић 1997; Радовановић 1997; Тасић 1997). Обично се истичу велика открића на локалитетима која је Срејовић истраживао, посебно светски познати Лепенски Вир и Гамзиград. Међутим, ма колико ова открића била атрактивна, посебно широј публици, допринос Д. Срејовића археологији као науци јесте пре свега у његовом научном приступу, односно у анализи и интерпретацији археолошких

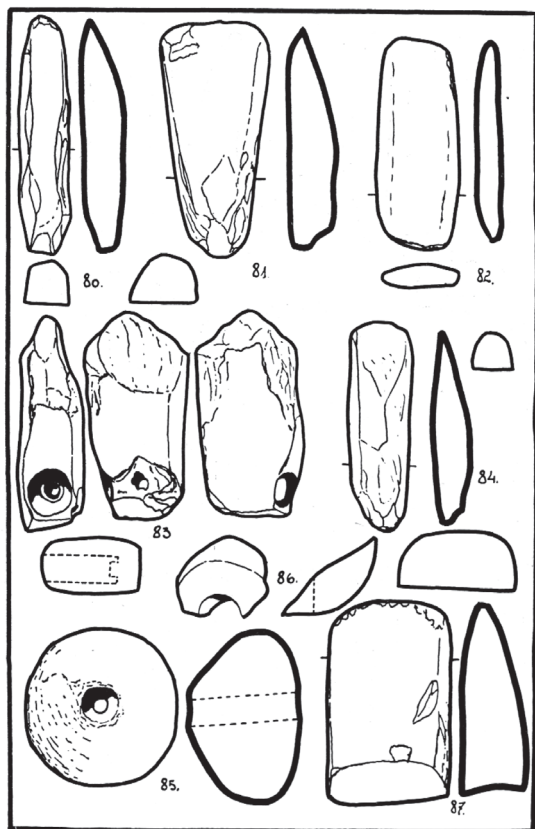
података. Неопходно је истаћи да се Д. Срејовић током своје каријере бавио различитим научним темама, у мањој или већој мери, и поједине је управо он први покренуо, односно, за неке аспекте проучавања праисторијских заједница управо је Срејовић – понекад са коауторима – понудио прве аналитичке радове и заправо поставио темеље даљег систематског изучавања. Поред тога, као професор Филозофског факултета, Срејовић је у великој мери кроз менторски рад подстицао студенте да се усмере према различитим проблемима у праисторијској археологији, и на тај начин потпомогао стварање стручњака специјализованих за бројне значајне теме и области истраживања.

На овом месту, укратко ћемо представити допринос Драгослава Срејовића проучавању оних праисторијских збирки предмета које су до тада биле увелико скрајнуте – каменим и коштаном артефактима, а посредно и допринос проучавању питања економије, технологије, организације производње и других.

Анализе камених артефаката

Праисторијском каменом оруђу се у српској археологији током већег дела 20. века није поклањало пуно пажње. Спорадични описи понеког артефакта имали су за циљ да покажу да је и та врста налаза откривена на неком локалитету коме је био посвећен чланак или књига, и да донекле илуструју њен карактер. Нешто више података о артефактима од камених сировина налази се у публикацијама Милоја Васића о Винчи и Миодрага Грбића о Плочнику (Васић 1932, 20–22, 34–39; Васић 1934; Васић 1936, 92–93, 102–106, 140–141; Grbić 1929).

Драгослав Срејовић по први пут се посветио проблему камених артефаката у раду који је, у коауторству са Бориславом Јовановићем, објавио 1957. године у

Слика 1. Илустрација камених артефаката
из чланка о каменом оруђу
са локалитета Винча – Бело Брдо
(преузето из Sreјović, Jovanović 1957).

часопису *Археолошки весник* (Sreјović, Jovanović 1957). Овај рад дуго је времена остао једини у српској археологији који се бавио искључиво каменим оруђем.

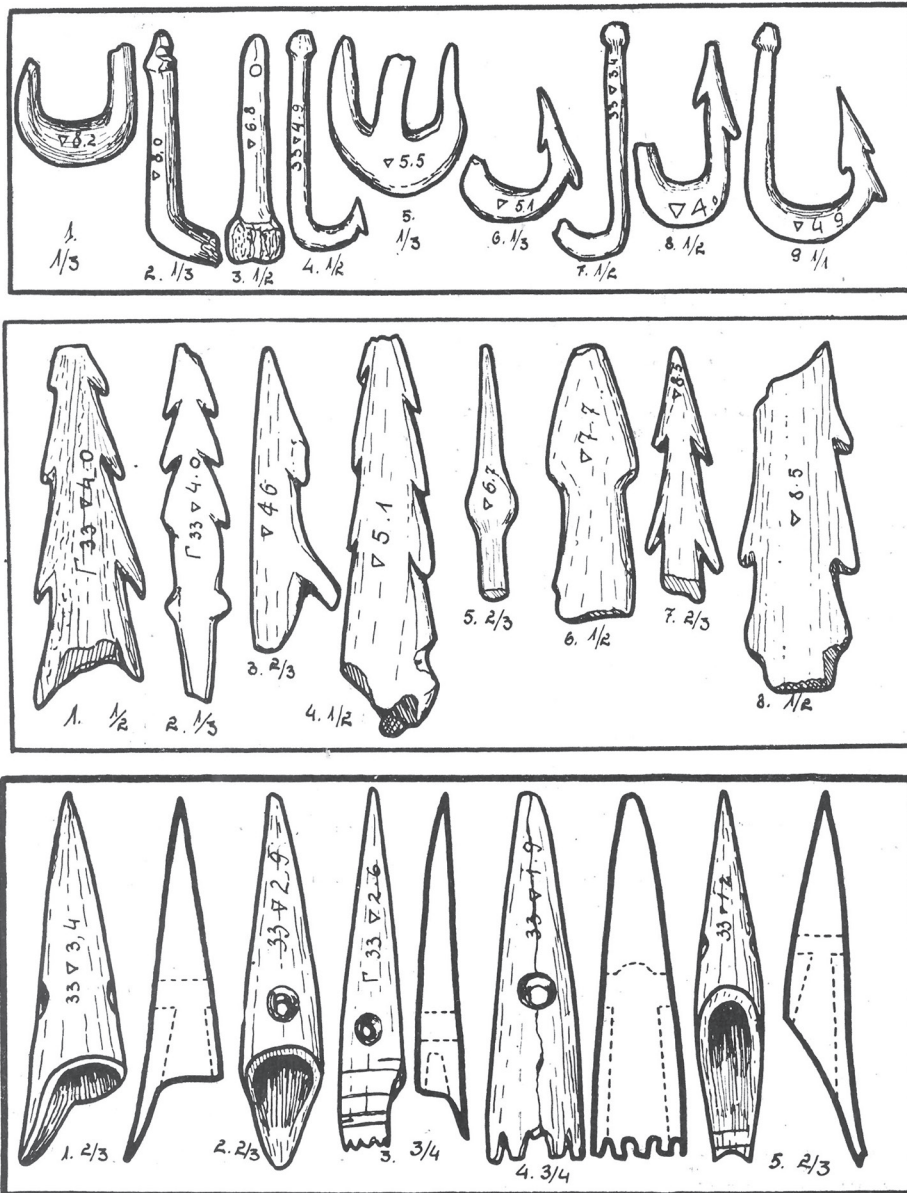
Овим чланком обухваћене су алатке и од окресаног и од глачаног камена са локалитета Винча – Бело Брдо. Разврстане су по материјалу, на опсидијан, кремен и камен, а унутар сваке групе предмети су подељени на основу морфолошких критеријума. У оруђу од опсидијана разликују се ножеви (прави и криви), стругачи (лепезасти и трапезоидни), шиљасти гребачи и мали нуклеуси, при чему ножеви и стругачи доминирају. Кремено оруђе има исте облике као и оно од опсидијана и има их незнатно више. Камено оруђе и оружје (овде се ми-

сли на оно од глачаног камена) разврстано је у осам типова (А–Х) које обухватају разне облике језичастих и секира у облику обућарског калуца, затим клинасте секире, трапезоидна, троугласта и лепезаста длета, и на крају перфориране алатке (слика 1). Рад је у великој мери дескриптиван приказ сваког типа, са мањом дискусијом о изради, заступљености кроз слојеве и значају у оквиру винчанске културе. Рад, међутим, не садржи детаљне ни бројчане, ни податке о степену очуваности или степену обраде (однос броја полуфабриката и финалних производа). Такође, овим радом нису обухваћени налази смештени у Народном музеју у Београду, који су бројнији и потичу из млађих периода винчанске културе, већ само они из Археолошке збирке на Филозофском факултету. Ипак, овај пионирски рад био је инспирација и подстицај новим генерацијама археолога да крену у детаљније анализе каменог оруђа.

Анализе коштаних артефаката

Коштана артефакта дуго су времена била маргинализована група предмета у европској археологији. Мада су поједини палеолитски коштани предмети били предмет анализа још на почетку 20. века (на пример, Martin 1910), систематско проучавање коштаних предмета везује се тек за шездесете године 20. века и за француску археолошку школу, где је Анријет Кан-Фабрер (Henriette Camps-Fabrer) поставила методолошке и теоријске оквире и покренула низ публикација (између осталог, Camps-Fabrer 1966; Camps-Fabrer ed. 1990; 1991; 1993; 1988; в. и Vitezović 2016, 17–21 за више детаља о историјату истраживања коштаних предмета).

У праисторијској археологији у Србији, коштани предмети били су само узгред публиковани у оквиру каталога – на пример, у књизи *Pločnik, Aeneolitische*

Слика 2. Илустрација коштаних артефаката из чланка о коштаном оруђу са локалитета Винча – Бело Брдо (преузето из Срејовић, Јовановић 1959).

Ansiedlung Миодрага Грбића (Grbić 1929), или је атрактивним предметима посвећена мало већа пажња – на пример, удицама од рогова у оквиру публикације *Преисториска Винча* Милоја Васића (Васић 1936).

Године 1959, дакле убрзо након што је из штампе изашао први чланак о каменом оруђу, Драгослав Срејовић и Борислав Јовановић објавили су у *Старинару*, број IX/X за 1958–1959. годину, рад о коштаним предметима и накиту са локалитета Винча – Бело Брдо (Срејовић, Јовановић 1959). У овом раду први пут је приказана изузетно богата збирка коштаних артефаката, прикупљена током вишегодишњих истраживања у првој половини 20. века, мада, опет, само они предмети који се чувају у Археолошкој збирци Филозофског факултета. Аутори су у овом раду понудили типолошку класификацију предмета, као и интерпретацију функције и хронолошких промена у присуству/одсуству појединих типова. Типолошка класификација комбинује морфолошке критеријуме и претпостављену функцију, па су тако предмети разврстани у: I) кућне алатке (шила – разврстана на округла, пљосната и двојна; спатуле и кашике, гладилице и длета), II) рибарске алатке (удице и харпуни), III) пољопривредне алатке, IV) оружје и V) накит (перле, привесци) (слика 2).

Текст, свакако, има доста недостатака посматрано са савремене методолошке тачке гледишта; недостају квантитативни подаци, информације о сировинама, траговима обраде и употребе, и друго. Значај овог рада је у томе што је уопште скренуо пажњу на коштане предмете у праисторијским контекстима, као и што је први који се посветио само коштаним предметима и покушао да пружи свеобухватну анализу, али и зато што је представио богату збирку са локалитета Винча. Слично као и рад о каменим алаткама, и овај је рад доста дуго био једини у праисторијској археологији у Србији посвећен искључиво овом типу археолошких налаза.

Допринос Драгослава Срејовића проучавању камених и коштаних артефаката кроз менторски рад

Поред тога што је иницирао проучавање камених и коштаних артефаката као самостално истраживачко питање, уместо ранијег, претежно каталошког вида публикавања, Драгослав Срејовић допринео је проучавању камених и коштаних артефаката и самим тиме и проучавању питања везаних за економију, технологију и друго, и путем менторског рада и кроз организацију истраживања на ископавањима и другим пројектима којима је руководио.

Један од разлога запостављања каменог оруђа у праисторијској археологији у Србији могло је бити и недовољно проучавање палеолита са којим је повезана детаљна анализа артефаката од окресаног камена. До промене долази тек са интезивирањем истраживања палеолита, чији је иницијатор био управо Д. Срејовић. Та промена допринела је да се у Србији формирају нови стручњаци за окресану камену индустрију, који су следили методологију већ устаљену у Европи, а свима њима је Драгослав Срејовић био ментор: Ивана Радовановић, Љиљана Ђуричић, Душан Михаиловић, Вера Богосављевић-Петровић, Јосип Шарих (Bogoslavjević 1990; Bogoslavjević-Petrović 2015; Ђуричић 2015; Михаиловић 1992; Radovanović 1981; Šarić 1991; Šarić 2014).

Проучавању индустрије глачаног камена посебно се посветила једна од ауторки овог рада, Драгана Антоновић, којој је такође Д. Срејовић био ментор. Д. Антоновић почетком деведесетих година 20. века наилази на плодно тло за своја проучавања због обиља неанализираног и непубликованог материјала (Антоновић 1992; Antonović 2003). Захваљујући обимним проучавањима, крајем 20. века београдска археолошка школа била је водећа у овој

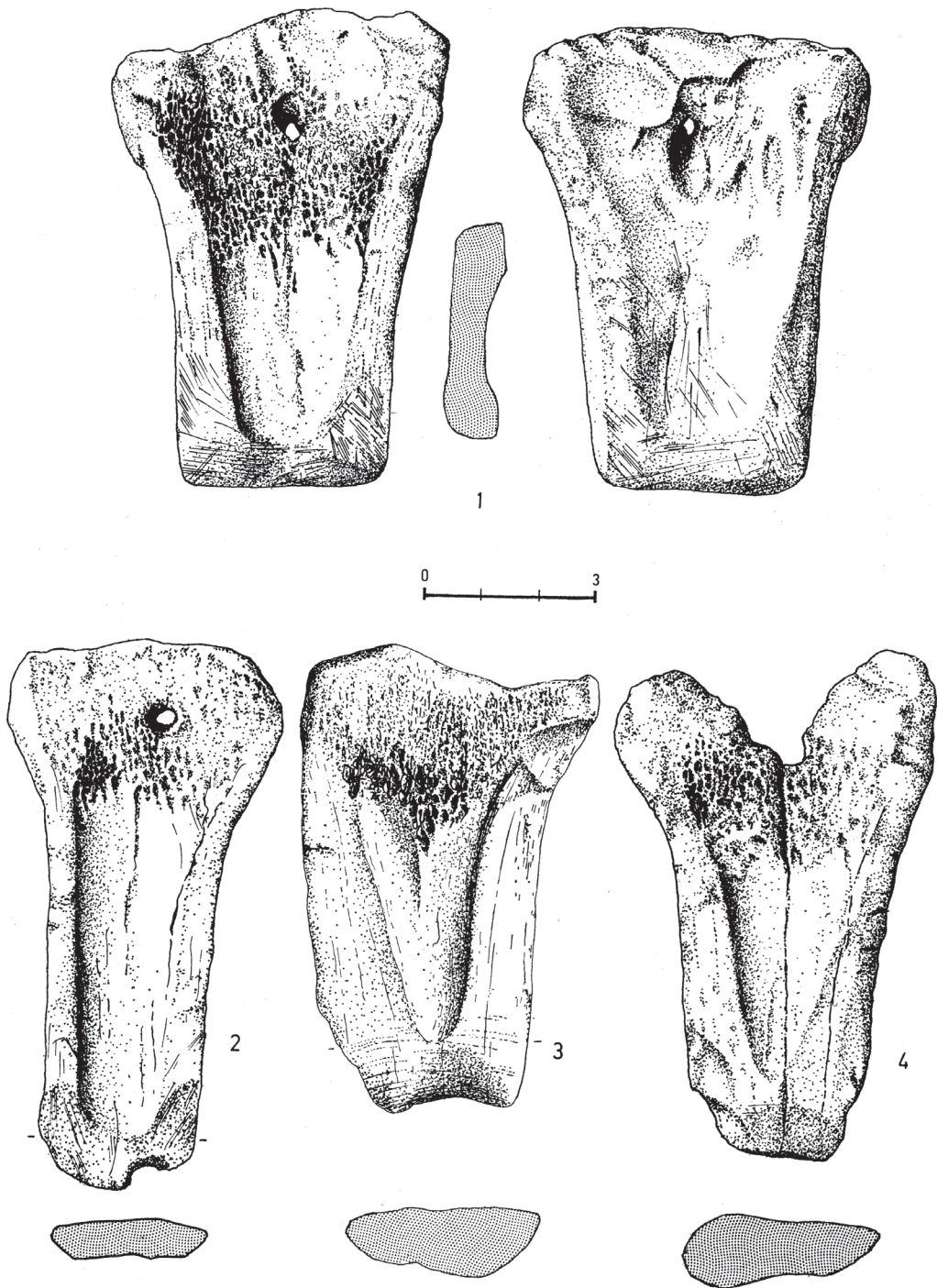
области археологије на територији некадашње СФР Југославије.

Доста су значајна и истраживања у области Ђердапа, у оквиру заштитних истраживања поводом изградње хидроелектране, где је сам Срејовић руководио ископавањима на локалитетима Лепенски Вир, Власац, али и другим (в. Лазих, Николић 1997). Заштитна истраживања у оквиру пројекта Ђердап I била су у великој мери прекретница у археологији у Србији; не само да је прикупљена изузетно богата археолошка грађа и велика количина различитих археолошких података, већ су уобличени, унапређени и осавремењени методолошки и теоријски оквири (створена је уједначена документација археолошких истраживања, побољшана методологија заштитних истраживања, и друго), велики број студената археологије и археолога на почетку каријере стекао је драгоцено искуство, и појединци су се специјализовали за одређене поддисциплине и/или теме и правце у истраживањима. На тај начин је приметно унапређена археолошка пракса, и то како у домену научних истраживања, тако и у домену заштите културног наслеђа (Jeremić, Vitezović 2020).

Из истраживања Ђердапа проистекао је и велики број публикација, како чланака у часописима, тако и монографија, а нарочито магистарских радова и докторских дисертација. Када су у питању коштана и камена артефакта, већ у књизи *Лепенски Вир* одређени предмети добили су простора (Срејовић 1969, 147–160). Нарочито је значајна наредна монографија са ђердапских истраживања, *Власац. Мезолијско насеље у Ђердапу*, чији су аутори Драгослав Срејовић и Загорка Летица, која даје исцрпан, детаљан приказ целокупне археолошке грађе, од истражених структура до покретних налаза. Овде су камена и коштана артефакта добила засебна поглавља, са детаљном анализом, квантитивним подаци-

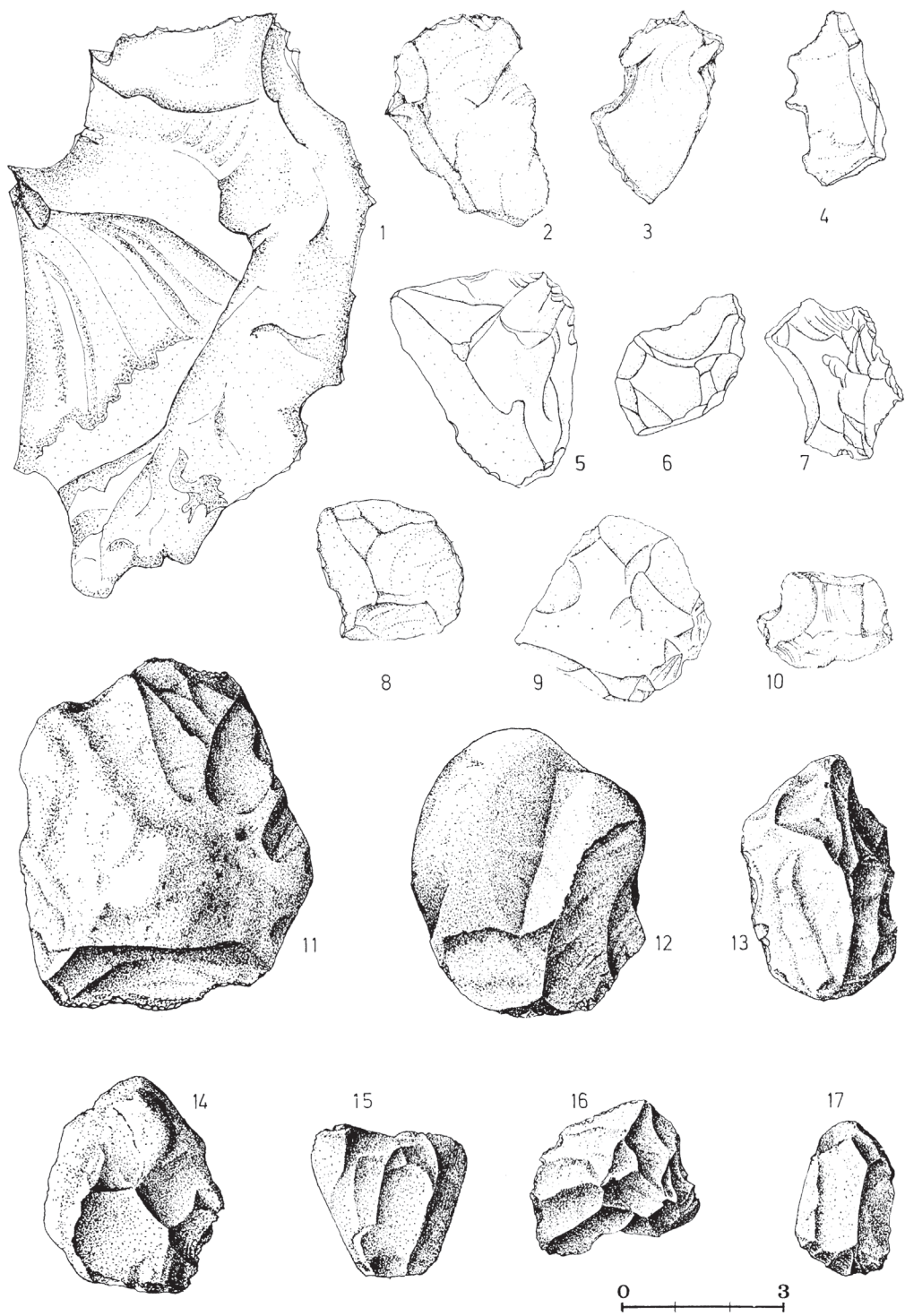
ма и богато илустрована, како цртежима, тако и фотографијама (Срејовић, Летица 1978, 83–92, 93–103) (слика 3, 4).

Поред тога, нарочито треба издвојити две монографије проистекле из магистарских радова, *Предмети од кости и рога у њрнеолиџу и неолиџу Србије* Александра Бачкалова (Bačkalov 1979), и публикацију *Ранохолоценска кремена индустрија са локалитетима Пагина у Ђердапу* Иване Радовановић (Radovanović 1981). Док је монографија *Предмети од кости и рога у њрнеолиџу и неолиџу Србије* једина публикација објављена током 20. века која је систематизовала коштана артефакта. *Ранохолоценска кремена индустрија* представља прву детаљну публикацију артефаката од окресаног камена која, поред анализе материјала, даје и речник енглеских термина. Након *Ранохолоценске кремене индустрије*, убрзо је објављен и зборник радова о каменом окресаном оруђу из Винче који је даље имао великог утицаја на формирање стручњака за камено оруђе млађих праисторијских периода (Radovanović et al. 1984). Данас, коштана и камена артефакта, као и повезана питања економије, технологије, располагања сировинама, функционалне анализе, све су приступије, и број стручњака се постепено увећава.

Слика 3. Илустрација коштаних артефаката из монографије *Власиц* (преузето из Срејовић, Летица 1978).

Слика 4. Илустрација камених артефаката
из монографије Власиц (преузето из Срејовић, Летица 1978).

Дискусија

Историја дисциплине веома је важна, не само у сврху слављења стручњака на чија се достигнућа данас ослањају наша сопствена истраживања, већ и за боље разумевање контекста у којима су идеје настајале, мењале се или напуштале, као и за критичко преиспитивање прошлих или актуелних методолошких поступака и теоријских приступа (Јанковић *in press*).

Како је приметио А. Бандовић, историја археологије у Србији често је сматрана више за занимљивост, него што је заиста имала утицаја на рад археолога у садашњости (Bandović 2019). Тек се у последњих десетак година појавио већи број радова који се баве историјом археологије у Србији са различитих аспеката, са фокусом на утицај појединачних археолога, историјат институција, и друго (нпр. Babić 2011, Palavestra 2012; 2013, Bandović 2014; 2016; 2019, Бикић и Шарих 2017, Јанковић 2018; Janković 2019).

Са развојем методолошких и теоријских оквира археологије у периоду након Другог светског рата у Европи и свету, као и са убрзаним развојем и променама у археологији у Србији, како са научне стране, тако и са аспекта заштите културног наслеђа, појавила се и потреба за ширим, свеобухватним приступом анализи археолошких остатака праисторијских заједница, што је потреба коју је Драгослав Срејовић препознао. Радови Д. Срејовића на тему коштаних и камених алатки јесу пионирски радови, свакако са одређеним пропустима, али први такве врсте који су подстакли даља истраживања. Посебну прекретницу чине истраживања Ђердапа, која су, између осталог, резултирала и унапређеном археолошком методологијом, и уопште ширим дијапазоном различитих интердисциплинарних анализа, као и свеобухватнијим приступом у анализи различитих врста артефаката.

Наравно, мора се напоменути да ово не би било могуће без сарадника Драгослава Срејовића, посебно Борислава Јовановића и Загорке Летице као коаутора најзначајнијих радова. Коначно, веома је значајан и менторски рад Д. Срејовића, јер је у великој мери подстицао и подржавао развој специјалиста за различите аспекте праисторијске археологије и за различита истраживачка питања.

Закључак

Опус Драгослава Срејовића обележен је разноврсним археолошким истраживањима, различитог обима, од малих ископавања до великих пројеката, на великом броју локалитета у Србији и у Црној Гори, бројним пројектима, али и бројним публикацијама, од кратких саопштења и чланака, преко монографских публикација, до великих приређених дела енциклопедијског карактера. Док га шири јавност познаје пре свега због епохалних открића на локалитетима попут Лепенског Вира и Гамзиграда, његов је допринос развоју праисторијске археологије у Србији пре свега у покретању великог броја истраживачких питања и проблема, од којих је неким посветио више, а неким мање пажње. Мада радови који се тичу коштаних и камених артефаката, и са тим повезаним питањима економије, технологије и слично, не заузимају велики део његовог опуса, ипак је међу првима (заједно са коауторима) који је овим питањима посветио посебну пажњу, а нарочито је значајно што је кроз менторски рад даље подстицао истраживања на овим и другим темама у праисторијској археологији. У сваком погледу, опус Драгослава Срејовића оставио је дубок траг у праисторијској археологији у Србији, али и региону.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Антоновић 1992 – Д. Антоновић, Предмети од глачаног камена из Винче, Центар за археолошка истраживања 10, Београд 1992.
- Antonović 2003 – D. Antonović, Neolitska industrija glačanog kamena u Srbiji, Arheološki institut / Posebna izdanja 37, Beograd 2003.
- Бабић 1998 – С. Бабић, Хуманизам Драгослава Срејовића, у: Рад Драгослава Срејовића на истраживању праисторије централног Балкана, Н. Тасић (ур.), Центар за научна истраживања Српске академије наука и уметности Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац 1998, 23–26.
- Bandović, A. 2019. Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Bačkalov 1979 – А. Вацкалов, Предмети од кости и рога у преднеолиту и неолиту Србије, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd, 1979.
- Бикић, Шарић ур. 2017 – В. Бикић, Ј. Шарић, Мнемосупон фирмитатис: седамдесет година Археолошког института (1947–2017), Археолошки институт, Београд 2017.
- Bogosavljević 1990 – V. Bogosavljević, Okresana kamena industrija sa neolitskih naselja Divlje Polje i Trsine. Magistarski rad, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 1990.
- Bogosavljević-Petrović 2015 – V. Bogosavljević-Petrović, Razvoj industrije okresanog kamena u vinčanskoj kulturi na teritoriji Srbije. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 2015.
- Vitezović 2016 – S. Vitezović, Metodologija proučavanja praistorijskih koštanih industrija, Srpsko arheološko društvo, Beograd 2016.
- Ђурић 2015 – Лј. В. Ђурић, Атрибуцка анализа окресаних каменних артефаката. Докtorsка дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд 2015.
- Лазих, Николић 1997 – М. Лазих, Д. Николић, Хронологија археолошких истраживања проф. Драгослава Срејовића, у: Уздарје Драгославу Срејовићу: поводом шездесетпет година живота од пријатеља, сарадника и ученика, М. Лазих (ур.), Центар за археолошка истраживања, Београд 1997, 37–71.
- Лазих ур. 1997 – М. Лазих, Уздарје Драгославу Срејовићу: поводом шездесетпет година живота од пријатеља, сарадника и ученика, Центар за археолошка истраживања, Београд 1997.
- Лазих 1998 – М. Лазих, Археолошка збирка, у: Филозофски факултет 1838–1998, Раде Михалчић (ур.), Филозофски факултет, Београд 1998, 440–445.
- Јанковић 2017 – М. Јанковић, Археолошка збирка Филозофског факултета, у: Универзитетско наслеђе Србије, Ж. Лазовић, Д. Митровић, И. Митровић (ур.), Универзитет у Београду, Београд 2017, 31–39.
- Јанковић 2018 – М. Јанковић, Археолошке путање и странпутице Адама Оршића, Narodni muzej Niš, Niš, 2018.
- Јанковић in press – М. Јанковић, Од Васићеве до Археолошке збирке: 90 година од оснивања Археолошке збирке Филозофског факултета у Београду. Архаика
- Jeremić, Vitezović 2020 – G. Jeremić, S. Vitezović, The Iron Gates rescue excavations project and the shaping of archaeology in Socialist Yugoslavia. Paper presented at the 26th EAA Virtual Annual Meeting, 24-30. Aug. 2020: 272.
- Martin 1910 – Н. Martin, La Percussion osseuse et les esquilles qui en dérivent. Expérimentation. Bulletin de la Société préhistorique française 7, 299–304.
- Михаиловић 1992 – Д. Михаиловић, Орињасијенска кремена индустрија са локалитета Црвенка–Ат у близини Вршца, Центар за археолошка истраживања 11, Београд 1992.
- Novaković, P. 2015. Historija arheologije u novim zemljama Jugoistočne Evrope. Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo.
- Radovanović 1981 – I. Radovanović, Padina: Ranoholocenska kремена индустрија са локалета Падиња у Ђердапу, Града / Археолошки институт 4, Београд 1981.
- Radovanović et al. 1984 – I. Radovanović, M. Kaczanowska, J. K. Kozłowski, M. Pawlikowski, B. Voytek, The chipped stone industry from Vinča: excavations 1929–1934, Centre for Archaeological research 4, Belgrade 1984.
- Радовановић 1997 – И. Радовановић, Скица за портрет професора Драгослава Срејовића као научника и предавача, у: Уздарје Драгославу Срејовићу: поводом шездесетпет година живота од пријатеља, сарадника и ученика, М. Лазих (ур.), Центар за археолошка истраживања, Београд 1997, 13–34.
- Срејовић 1969 – Д. Срејовић, Лепенски вир: нова праисторијска култура у Подунављу, Београд 1969.
- Срејовић, Летица 1978 – Д. Срејовић, 3. Летица,

Власац. Мезолитско насеље у Ђердапу. Том 1,
Археологија, Српска Академија наука и уметности,
Посебна издања књ. DXXII, Београд 1978.

Sreјović, Jovanović 1957 – D. Sreјović, B. Jovanović,
Pregled kamenog oruđa i oružja iz Vinče, Arheološki
vestnik 8/3–4, 256–296.

Срејовић, Јовановић 1959 – Д. Срејовић, Б.
Јовановић, Оруђе и оружје од кости и накит из
Винче, Старинар н.с. IX –X, 181–190.

Тасић 1998 – Н. Тасић, Праисторија југоисточне
Европе у радовима Драгослава Срејовића, у:
Рад Драгослава Срејовића на истраживању
праисторије централног Балкана, Н. Тасић (ур.),
Центар за научна истраживања Српске академије
наука и уметности Универзитета у Крагујевцу,
Крагујевац 1998, 7–18.

Camps-Fabrer 1966 – H. Camps-Fabrer, Matière
et art mobilier dans la préhistoire nord-africaine
et saharienne. Mémoires du Centre de recherches
anthropologiques préhistoriques et ethnographiques.

Camps-Fabrer ed. 1990 – H. Camps-Fabrer, Fiches
typologiques de l'industrie osseuse préhistorique.
Cahier III: Poinçons, pointes, poignards, aiguilles,
Université de Provence, Aix-en-Provence.

Camps-Fabrer ed. 1991 – H. Camps-Fabrer, Fiches
typologiques de l'industrie osseuse préhistorique.
Cahier IV. Objets de parure, Université de Provence,
Aix-en-Provence.

Camps-Fabrer ed. 1993 – H. Camps-Fabrer, Fiches
typologiques de l'industrie osseuse préhistorique.
Cahier VI. Éléments récepteurs, Université de
Provence, Aix-en-Provence.

Camps-Fabrer ed. 1988 – H. Camps-Fabrer, Fiches
typologiques de l'industrie osseuse préhistorique.
Cahier VIII. Biseaux et tranchants, Université de
Provence, Aix-en-Provence.

Šarić 1991 – J. Šarić, Starčevačka kremena industrija
sa lokaliteta Ušće Kameničkog potoka, Knjepište i
Velesnica – Donji Đerdap. Magistarski rad, Univerzitet
u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 1991.

Šarić 2014 – J. Šarić, Artefakti od okresanog kamena
u starijem i srednjem neolitu na tlu Srbije, Arheološki
institut / Posebna izdanja 55, Beograd 2014.

Selena Vitezović,
Principal research fellow

Dragan Antonović,
Principal research fellow

BONE AND LITHIC ARTEFACTS IN THE PREHISTORY OF THE CENTRAL BALKANS: CONTRIBUTIONS OF DRAGOSLAV SREJOVIĆ FOR THEIR SYSTEMATIC STUDY

Summary

Dragoslav Srejović was a versatile researcher of the prehistory on the Balkan territory, and his life work included numerous topics and relevant questions of the prehistoric archaeology. His work covered the periods from the Palaeolithic up to the Iron Age, and diverse themes, including problems of relative and absolute chronology, Neolithisation processes, as well as different aspects of ritual lives of prehistoric communities – prehistoric, in particular Neolithic figurines; their importance, role and symbolic value, burial rites, and many more. Less conspicuous was his contribution to the analyses of different aspects of prehistoric tools.

However, although his work on the study of objects from lithic and bone raw materials comprised a smaller part in his entire work, it is very important for the prehistoric archaeology in Serbia in general. Namely, working together with Borislav Jovanović, in 1950's D. Srejović published papers dedicated exactly to these problems, bone and lithic items from the site of Vinča – Belo Brdo. Although these papers were rather short and with certain flaws, especially from present-day methodological

viewpoint, they are exceedingly important as the first papers to be dedicated solely to these questions.

Later on, as director of several research projects, including excavations of sites within the Iron Gates rescue excavation project in 1960's and 1970's, in particular Lepenski Vir and Vlasac, D. Srejović further contributed to the studies of these types of artefacts. Especially important is the monograph on Vlasac, co-authored with Zagorka Letica, with separate chapters with detailed analyses and rich illustrations on lithic and bone artefacts. D. Srejović also initiated researches of the Palaeolithic in Serbia and Montenegro, further contributing to the expansion of the study of chipped stone industries. Last but not least, as professor at Faculty of Philosophy and supervisor of after graduate students and PhD candidates, D. Srejović encouraged and supported young scholars to become specialists for chipped stone, ground stone and bone technologies.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904(082)
902:929 Срејовић Д.(082)
904"652"(497.11)(082)
7(082)

ДРАГОСЛАВ Срејовић и мултидисциплинарност / уредник
Видојко Јовић ; оперативни уредници Мирослав Кочић, Марија
Каличанин-Крстић. - Крагујевац : Центар за научноистраживачки
рад САНУ и Универзитета у Крагујевцу : Завод за заштиту
споменика културе, 2023 (Ниш : Графика Галеб). - 222 стр. : илустр.
; 27 см. - (Меморијал Драгослава Срејовића : зборник радова ; 5)

Радови на срп. (ћир. и лат.), енгл. и хрв. језику. - Текст штампан
двостубачно. - Тираж 300. - Стр. 7-8: Предговор / Уредништво.
- Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија
уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-81037-76-8

1. Јовић, Видојко, 1956- [уредник]
а) Срејовић, Драгослав (1931-1996) - Зборници б) Археологија
- Зборници в) Археолошки налази, антички - Србија - Зборници
г) Уметност - Зборници

COBISS.SR-ID 121171721